

Arkæologi i Slesvig
Archäologie in Schleswig

19 · 2022

Symposium Christianslyst
17.–18.6.2022

Kolofon / Impressum

Arkæologi i Slesvig / Archäologie in Schleswig 19 · 2022

Redaktion og udgivelse / Redaktion und Herausgabe

Stefanie Kloöß, Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein, stefanie.klooss@alsh.landsh.de

Pernille Kruse, Museum Sønderjylland-Arkæologi Haderslev, pekr@msj.dk

Ingo Lütjens, Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein, ingo.luetjens@alsh.landsh.de

Lilian Matthes, Museum Sønderjylland-Arkæologi Haderslev, lima@msj.dk

Mette Nissen, Museum Sønderjylland-Arkæologi Haderslev, meni@msj.dk

Ralf Opitz, Christian-Albrechts-Universität Kiel, r.opitz@ufg.uni-kiel.de

Tobias Schade, Eberhard Karls Universität Tübingen, tobias.schade@uni-tuebingen.de

Trykt med støtte fra / Gedruckt mit Unterstützung von

Archäologisches Landesamt Schleswig-Holstein (ALSH)

Omslag, grafisk design og opsætning / Umschlag, Layout und grafische Gestaltung

Ralf Opitz, Christian-Albrechts-Universität Kiel, r.opitz@ufg.uni-kiel.de

Omslagfoto / Umschlagfoto

Lilian Matthes, MSJ

Tryk / Druck

Wachholtz Verlag GmbH, Kiel/Hamburg, 2023

ISSN 0909-0533 | ISBN 978-87-87584-39-5

Copyright

Ophavsretten til artikler (inklusive ophavsretten til indsendte og accepterede manuskripter), der er publiceret i AIS før d. 1. januar 2023 er ejet af de respektive forfattere. Disse artikler er ikke licenseret med Creative Commons. Artiklerne må downloades, og der må linkes til dem, men de må ikke deles og redistribueres uden tilladelse af forfatterne.

Ophavsretten til artikler publiceret efter den 1. januar 2023 er ejet af de respektive forfattere. Artiklerne er licenseret med Creative-Commons-licensen CC-BY-NC-SA, der giver ret til at kopiere og videredistribuere artiklerne i ethvert medie eller format, samt bruge artiklerne til ikke-kommercielle formål, forudsat at brugerne krediterer forfatterne.

Das Urheberrecht für Artikel (einschließlich des Urheberrechts für eingereichte und angenommene Manuskripte), die vor dem 1. Januar 2023 in AIS veröffentlicht wurden, liegt bei den jeweiligen Autoren. Diese Artikel sind nicht unter Creative Commons lizenziert. Die Artikel dürfen heruntergeladen und verlinkt- aber ohne Genehmigung der Autoren nicht geteilt oder weiterverbreitet werden.

Das Urheberrecht für Artikel, die nach dem 1. Januar 2023 veröffentlicht sind, liegt bei den jeweiligen Autoren. Die Artikel sind unter der Creative-Commons-Lizenz CC-BY-NC-SA lizenziert, die das Recht einräumt, die Artikel in jedem Medium oder Format zu kopieren und weiterzuverbreiten sowie die Artikel für nicht kommerzielle Zwecke zu verwenden, sofern die Nutzer die Autoren benennen und zitieren.

Indhold/Inhalt

<i>Silja Arnfridardottir Christensen og Simone Nørgaard Mehlsen</i> Korn og arkitektur. Overgangen mellem sten- og bronzealderen ved Revsinggård II . . .	19
<i>Christoph Unglaub, Stefanie Klooß und Ruth Blankenfeldt</i> Ein eisenzeitlicher Hofplatz mit erhaltener nutzungszeitlicher Laufoberfläche in einem Dünenal auf der Insel Amrum (Nebel LA 431)	43
<i>Ruth Blankenfeldt, Stefanie Klooß, Hanna Hadler, Bente Sven Majchczack, Dennis Wilken und Dirk Bienen-Scholt</i> Versunkene Landschaften im Nordfriesischen Watt – Das aktuelle RUNGHOLT-Projekt zur Erforschung von Kulturspuren	59
<i>Martin Egelund Poulsen</i> Halvvejgård og Kongeengen – to nyundersøgte lokaliteter med hustomter fra senneolitikum og ældre bronzealder ved Vejen i Sydjylland. Foreløbige betragtninger . . .	75
<i>Stefanie Schaefer-Di Maida</i> Der Fundplatz von Mang de Bargaen – Ein bronzezeitliches Gräberfeld in Schleswig-Holstein.	97
<i>Ingo Lütjens</i> Auswirkungen der »Verursacherarchäologie« auf den Kenntnisstand zu eisenzeitlichen Siedlungen in Schleswig-Holstein	117
<i>Solveig Ketelsen</i> Die Siedlungsstruktur auf Als in der älteren Eisenzeit.	133
<i>Anna Egelund Poulsen og Helene Agerskov Rose</i> Aarupgaard tuegravplads gennem 75 år	155
<i>Almut Fichte</i> Geheimnisvolle Gräben am Nübeler Noor.	167

<i>Ringo Klooß</i> Kurzbericht über die Ausgrabung des kaiser- bis völkerwanderungszeitlichen und wikingerzeitlichen Siedlungsplatzes Hörup LA 28, Kreis Schleswig-Flensburg	185
<i>Tobias Torfing</i> Nye fund af »La Tène«-sværd i Sydvestjylland	193
<i>Daniel Zwick</i> Schiffswracks im schleswig-holsteinischen Wattenmeer: Zum Stand der aktuellen Forschung	207
<i>Jutta Kneisel</i> Illuminiertes Bornhöved – eine außergewöhnliche Hügelkonstruktion der Bronzezeit	223
<i>Anders Hartvig</i> Detektorafsøgning ved Petersborg	241
<i>Eric Müller</i> Eine Siedlungskammer der späten Römischen Kaiser- und Völkerwanderungszeit von Flintbek, Kreis Rendsburg-Eckernförde.	255
<i>Silke Eisenschmidt</i> Højhave – ein reich ausgestattetes Frauengrab der jüngeren Wikingerzeit bei Hadersleben	273
<i>Valerie Palmowski, Tobias Schade und Moritz Mennenga</i> Untersuchungen zum ländlichen Raum der Wikingerzeit. Ein neuer Fundplatz bei Bohnert (Gem. Kosel)	295
<i>Lars Grundvad</i> Fæstedskatten – oprindelsen	313
<i>Christina Berg</i> Udgravningen i Perlegade og Sønderborgs historie i middelalderen	331
<i>Mads Leen Jensen</i> Den sidste urnegrav fra Tombølgård – en jernaldergrav med træskrin og en bronzealder celt.	345
<i>Forfattere/Autor:innen</i>	365
<i>Index årgange/Jahrgänge 1991–2020</i>	369

Korn og arkitektur. Overgangen mellem sten- og bronzealderen ved Revsinggård II

Silja Arnfridardottir Christensen og Simone Nørgaard Mehlsen

Abstract

During the spring and summer of 2020, traces of a settlement dating to the Neolithic Period and Bronze Age were archaeologically excavated just north of present-day Vejen in the central part of Southern Jutland. The site was inhabited at a time of major societal changes at the end of the Neolithic Period. During the excavation traces from several houses were found, dating primarily between the Late Neolithic and the Late Bronze Age, with the majority of the houses around 2000 BC. The site contained both two- and three-aisled longhouses as well as a so-called »hybrid house«, which combines these two types of construction. It is far from the first time a hybrid house has been excavated in Jutland, but only few have so far been published. These houses can contribute to new information regarding the introduction of three-aisled houses in Southern Scandinavia. Furthermore, several pits containing large amounts of charred grains were excavated. An archaeobotanical analysis of these grains has provided information about what the inhabitants chose to cultivate and consume, as well as information about how crops etc. were stored. The results

Fig. 1. Geografisk placering af Revsinggård II-lokaliteten.

Fig. 1. Geographic location of the Revsinggård II site.

showed that the main crop at Revsinggård II was naked barley with a supplement of emmer/spelt wheat. These analyses have also given information about the activities within the wider area surrounding the houses and demonstrated how important a good sampling strategy is for further archeological research.

Indledning

I foråret og sommeren 2020 blev lokaliteten Revsinggård II udgravet af Museet Sønderkov, da en større transformatorstation skulle opføres på stedet. Lokaliteten er placeret omtrent midt mellem Vejen og Gesten by, på grænsen mellem Holsted bakkeø i vest og ungmorænen i øst, med ca. 6 km til Kongeåen i syd og under 1 km til Gesten Å i nord. Resultatet af udgravningen blev til intet mindre end 20 konstruktioner fra den sene del af neolitikum og frem til yngre bronzealder. Det var muligt at udføre arkæobotaniske analyser, som undersøger det forhistoriske plante-materiale i form af korn, frø m.m. Analyserne har resulteret i et billede af, hvad menneskene dyrkede og spiste, ligesom de har givet viden om deres oplagringsstrategier. ¹⁴C-dateringer viser, at der var intens aktivitet i perioden omkring 2000 f.Kr., eller i overgangsfasen mellem senneolitikum periode I og II. Overgangen til bronzealderen er også repræsenteret, samt aktiviteter fra yngre bronzealder. Der er tale om evidens for en næsten kontinuerlig brug af pladsen i disse perioder, hvor der dog mangler bevis for aktivitetsspor i den mellemste del af bronzealderen. ¹⁴C-metoden har dog fejlmarginer i dateringerne, da kalibreringskurven har varierende usikkerheder (KANSTRUP 2012, 37). Derfor er husenes datering relativt brede, hvilket gør det svært at redegøre for den mere præcise kronologiske udvikling på pladsen. ¹⁴C-dateringerne er blevet tolket og gengivet i en så simpel udgave som muligt i afsnittene, hvorefter yderligere data omkring ¹⁴C-resultaterne af de 48 relevante prøver kan ses i tabellen til sidst i artiklen. Selvom der ikke er tale om en fuldt kontinuerlig typologisk udvikling, bærer pladsens huse dog vidnesbyrd om en af de mere markante

ændringer i bygningstraditionerne i forhistorien; overgangen mellem to- og treskibede langhuse.

Bebyggelsen

I senneolitikum bestod bebyggelserne i Sydskandinavien primært af toskibede langhuse (DOLLAR 2013, 42; NIELSEN 2019, 9). I området omkring Kongeåen er der udgravet mange senneolitiske toskibede huse med nedgravede gulve, kendt som forsænkninger i arkæologisk kontekst (DOLLAR 2013, 42–44; POULSEN 2017, 9; SIMONSEN 2017, 33). Forsænkningerne var placeret enten i en del af huset (sædvanligvis i den østlige ende) eller i hele huset. De arkæologiske spor efter dem viser sig som plamager af kulturlag, hvor fyldet stammer fra bopladsen i perioden efter det pågældende hus gik ud af brug, samt mulige bevarede gulvlag i bunden.

To langhuse med længder lige under 30 m, tilhører nogle af de ældste faser på Revsinggård II. Begge har forsænkninger i østenden, samt bevarede tag- og vægstolpehuller. Deres størrelser gør dem til nogle af de længste toskibede langhuse, der er fundet i museets ansvarsområde til dato. Den største af de to konstruktioner (K6) er ¹⁴C-dateret til ca. 2300–2000 f.Kr. og den anden (K9) er ¹⁴C-dateret til ca. 2200–1900 f.Kr. (AAR). Derudover kan K9 tolkes som en hustomt i flere faser. Forsænkninger i så store toskibede langhuse giver en interessant vinkel på overgangen mellem to- og treskibede langhuse. Forsænkninger er primært fundet i den vestlige del af Sydskandinavien (POULSEN 2017, 10–11; NIELSEN 2019, 22), mens de store toskibede langhuse i den østlige del af Sydskandinavien har en tendens til at have indtrukne stolper ved væggen, som støttede

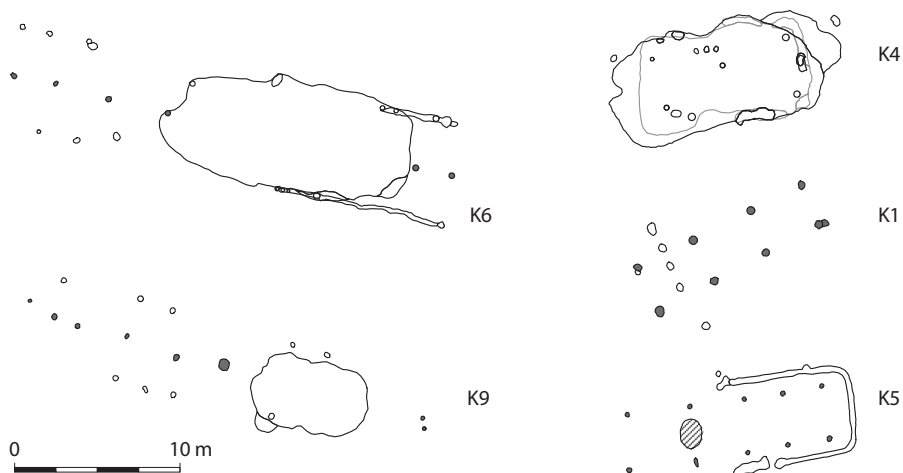

Fig. 2. Udvalgte hustomter fra Revsinggård II. K6 og K9 dateres til senneolitikum, K4 til overgangen mellem senneolitikum og bronzealderen, K1 til periode II eller III i bronzealderen og K5 til periode V eller VI i bronzealderen.

Fig. 2. Selected house plots from Revsinggård II. K6 og K9 date to the Late Neolithic, K4 to the transition between the Late Neolithic and the Nordic Bronze Age, K1 to period II or III of the Nordic Bronze Age, and K5 to period V or VI of the Nordic Bronze Age (graphics: S.A. Christensen).

tagkonstruktionen (NIELSEN 1998, 19; 2019, 25–26; BRINK 2013; POULSEN 2009; JOHANNSEN 2017, 14). Dette kunne være to sider af samme sag. Hvis der var samfundsmæssige forventninger til, at man skulle bygge store huse, er det muligt, at det nedgravede gulv har kunnet spare på materialet, der skulle bruges til væggen, uden at pladsen indenfor blev mindre. I denne kontekst bør Vinge-huset fra Sjælland nævnes, som med en længde på 45,5 m er et af de længste toskibede langhuse, der hidtil har været udgravet i Sydskandinavien. Det har både indtrukne stolper i væggen og et forsænket gulv i den østlige halvdel (JOHANNSEN 2017). Eventuelt har de to elementer her været fælles om at bidrage til konstruktionens størrelse. Der er stadig mange

forskellige tolkninger angående forsænkningernes funktion (DOLLAR 2013, 42; POULSEN 2017, 9–11). Forsænkninger er derudover ikke en ensartet anlægsgruppe. Selv på Revsinggård II-pladsen alene har forsænkningerne varierende former og placeringer i husene. Dette kunne i princippet være evidens for, at forsænkningerne havde forskellige funktioner i forskellige huse.

Der er ikke altid blot tale om en delvist nedgravet hustomt, når forsænkninger optræder. K4 fra Revsinggård II mangler tilhørende stolpehuller udenfor forsænkningens grænser, hvilket tyder på, at konstruktionen havde samme størrelse som den bevarede forsænkning. Sådanne kontekster er ikke unormale for forsænkninger, heller ikke i Vejen kommune. Konstruktionerne

kan betragtes som en form for grubehuse fra sten- og bronzealderen (SARAUW 2006, 47 ff.). ¹⁴C-dateringerne fra K4 viser, at den stammer fra et tidspunkt mellem 1800 og 1600 f.Kr. Dette placerer huset enten i den seneste del af senneolitikum eller den ældste del af bronzealderen.

Den nordiske bronzealder starter 1700 f.Kr. Ligesom med andre periode-skift i forhistorien er dette en gradvis overgang, hvor der ikke er de store forskelle på den seneste del af neolitikum og den tidligste del af bronzealderen. Dette er delvist også sandt angående husene, da de toskibede huse stadig er dominerende i starten af ældre bronzealder. Den toskibede byggeskik afløses dog relativt hurtigt af den treskibede, der bliver den dominerende byggestil i bronzealderens periode II, omkring 1500 f.Kr. (NIELSEN 1998, 9; 1999, 161; 2019, 38; POULSEN et al. 2019, 9–10; POULSEN 2021, 274). Den treskibede byggeskik er dog ikke ukendt fra ældre perioder, f.eks. i form af enkelte treskibede småhuse dateret til enkeltgravskultur og senneolitikum periode I (MIKKELSEN 2019, 230–231). Det er dog først med bronzealderens indtræden, at den treskibede byggestil bliver almindelig.

I den sydlige del af Jylland er der et stort overtal af bulvægshuse, når det kommer til udgravede treskibede huse, der dateres til ældre bronzealder (POULSEN 2021). Disse huse har en massiv vægkonstruktion, som består af næsten lige så dybt nedgravede stolper som tagkonstruktionen¹. K1 fra Revsinggård II har blot fire sæt bevarede tagstolpehuller, samt en rest af en indre skillevæg, men ingen bevarede stolpehuller fra den ydre vægkonstruktion. Manglen på

bevarede vægstolpehuller i denne hustomt tyder på en mindre robust vægkonstruktion, hvilket vil være mere normalt n i det sidste århundrede af ældre bronzealder og ikke mindst yngre bronzealder i denne del af landet. Ikke desto mindre er huset ¹⁴C-dateret til overgangen mellem periode II og III eller 1400–1200 f.Kr. Dette viser, at der stadig var plads til andre måder at bygge på, selvom de lokale bygningstraditioner i disse århundreder var domineret af bulvægshuse.

Bebyggelsen i sen yngre bronzealder har mange ligheder med bebyggelsen i ældre førromersk jernalder (RUNGE 2010, 112; RUNGE 2012, 9), hvilket gør hustypologien svær at anvende til en mere præcis datering i perioden. På dette tidspunkt i forhistorien er idéen bag den treskibede konstruktion veletableret og dominerende i samfundet. Selvom der stadig findes relativt store huse, tilhører monumentale bygningsværker fortiden, da de mange tømmerkrævende langhuse fra ældre bronzealder, i kombination med de mange store gravhøje, medførte en mindre økologisk krise og gjorde tømmer til en mangelvare (HOLST et al. 2013, 285; BECH/RASMUSSEN 2018, 25–28). Der kendes flere eksempler på huse fra sen yngre bronzealder eller tidlig førromersk jernalder, hvor der er bevaret væggrøft rundt om husets østlige halvdel, eksempelvis fra Hjerting i nærheden af Esbjerg (QVISTGAARD 2019, 28–30) og fra motorvejs-udgravningerne mellem Holsted og Brørup (RINDEL 2005, 4). Derfor kunne K5 fra pladsen dateres med relativ sikkerhed til dette tidsrum, selv inden ¹⁴C-dateringerne bekræftede dateringen til 800–500 f.Kr. Huset er det

¹ Bulvægshuse omtales yderligere i M. E. Poulsens artikel i dette tidsskrift.

Fig. 3. Hybridhuset K17. De mørke stolpehuller er tolket som tagstolpehuller.

Fig. 3. The hybrid house K17. The dark postholes are interpreted as roof-bearing posts (graphics: S.A. Christensen).

eneste på pladsen, der har bevarede rester af et ildsted. Det er placeret i den vestlige halvdel af huset, hvilket kunne indikere, at denne del var tilegnet beboelse. Afstanden mellem sætterne af de tagbærende stolper er desuden større i den vestlige del, hvilket netop vil være mere hensigtsmæssigt til beboelse.

Hybridhuset

K17 fra Revsinggård II afviger fra den klassiske typologiske udvikling af husene. Huset har en treskibet konstruktionsdel, der ligger vest for forsænkningen og en toskibet konstruktionsdel, der er placeret i husets østdel, sammen med forsænkningen. Der er mange stolpehuller relateret til konstruktionen, hvilket viser en bygning i flere faser. Dette vidner også om en vis form for eksperimentel aktivitet i byggestilen, da de tagbærende stolper ikke har

haft den samme placering i alle faserne. Selve forsænkningen er dateret til den sidste del af senneolitikum periode I, eller tiden omkring 2000 f.Kr., med en kombination af stratigrafi og ^{14}C -resultater lavet på forkullede kornkerner fra bunden af forsækningsfyldet. De øvrige ^{14}C -dateringer i konstruktionen er lavet på stolpehuller og ligger i perioden 2000–1550 f.Kr. Det skal pointeres, at medmindre der er tale om flere urelaterede huse, der ligger oveni hinanden, må de sidste faser af huset være dateret til senest omkring 1700 f.Kr eller før, af hensyn til de enkelte faser i husets sandsynlige levetid. Husets bevaring og ^{14}C -dateringernes lange tidsspand bidrager til, at det ikke kan udelukkes, at der er tale om to separate huse, med henholdsvis en ældre toskibet konstruktion med forsænkning og et yngre (men tidligt for sin type) treskibet langhus i vest. Det er dog begrænset, hvor meget ^{14}C -dateringer kan bruges til sådanne absolutte dateringer af forskellige faser,

da der altid er en vis risiko for krydskontamineringer (især i et flerfaset hus), og den brede kalibrerede datering ¹⁴C-analysen giver. Stolpehullernes placeringer, især de tre udskiftninger af den toskibede stolpe ved forsænkningens vestlige afgrænsning, sandsynliggør dog, at det ikke er to separate urelaterede bygninger, men et såkaldt hybridhus i flere faser.

Hybridhuse er, i deres natur, et vidne om eksperimentelle aktiviteter, da det sandsynligvis har været de første udgaver af treskibede huse, man har bygget i Sydskandinavien. Her omtales konceptet hybridhus ikke som en specifik hustype, men mere som den brede definition af, at der både er en toskibet og en treskibet del i samme bygning, og i denne kontekst med en datering til overgangen mellem neolitikum og bronzealderen. Denne type kan vise sig i forskellige former. I dag kendes et større, men endnu begrænset antal huse, der betegnes som hybridhuse. Disse befinder sig primært i Jylland. Eftersom der er tale om en relativt bred klassificering, vil der sandsynligvis være endnu flere udgravede hustomter, der kan tilskrives kategorien hybridhus. Omkring Limfjorden findes mindst tre eksempler, hvor der er to sæt treskibede tagstolper i vest, en større toskibet del i øst og bevarede vægstolpehuller (HANSEN et al. 2012, 17–18; HANSEN/BECH 2012, 7; BERTELSEN 1988, 3; KRISTENSEN 2019, 199–200, MIKKELSEN 2019, 227–228). Et lignende mindre hybridhus findes også i den sydvestlige del af Norge (FYLLINGEN/ARMSTRONG 2012, 36–38). To små hustomter er udgravet i hver sin ende af Midtjylland, hvor den vestlige halvdel er treskibet, mens den østlige er toskibet samt en forsænkning i øst og en delvist bevaret væggroft (HANSEN 2019, 230; BORUP 2018, 107–108; POULSEN et al. 2019, 13–14). Flere steder i landet findes toskibede huse med supplerende

treskibede stolper, enten i husets midterdel eller i vestdelen (f. eks. JENSEN 2012, 6–10; POULSEN et al. 2019, 13–16; KASTHOLM/SØRENSEN 2019, 76; BOAS 2019, 251–254). Forsænkninger med en tilhørende treskibet konstruktion kendes umiddelbart kun i et enkelt eksempel udenfor Vejen kommune. Det blev fundet i udkanten af Hjordkær i Sønderjylland, hvor der er tale om en lille konstruktion med tre sæt tagstolper indenfor forsænkningens grænser, som er ¹⁴C-dateret til overgangen mellem neolitikum og bronzealderen (NISSEN 2018, 45–46).

K17 (Fig. 3) viser tydelige tegn på, at stedet var beboet i en længere periode. Husets arkæologiske levn viser, at menneskene opførte huse på præcist samme sted gennem flere generationer. Området på en radius på 100 m omkring huset er uden andre definitive fund af formodede beboelseshuse og bærer præg af forskellige aktivitetsområder. Indenfor 50 m radius er to mindre bygninger udgravet, hvor den ene (K16; Fig. 4) er tolket som en mulig opbevaringslade for korn, samt et formodet læhegn, hvor kornet formentligt er blevet tærsket. Indenfor en 20 m radius er fem anlæg fundet med tydelige tegn på kornoplagering. Selvom det er usandsynligt, at alle disse anlæg har været i brug samtidigt, er der klare tegn på, at nogle af dem hører til nogle af de samme faser som hybridhuset. De efterfølgende afsnit vil beskrive disse kontekster nærmere og vise, hvordan det arkæobotaniske materiale har bidraget til de arkæologiske tolkninger.

Arkæobotaniske analyser og deres kontekstuelle relationer

I løbet af udgravningen blev der udtaget 214 floteringsprøver, hvoraf 20 prøver blev udvalgt til arkæobotanisk analyse, samt tre prøver til en vedanalyse. Strategien for

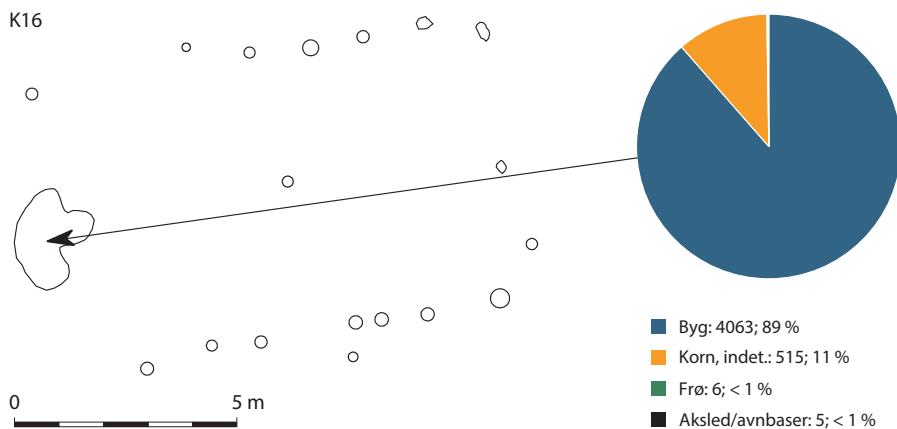

Fig. 4. Hustomten K16 med fordelingen af makrofossilerne i kulturlaget.

Fig. 4. House plot of K16 with the distribution of macrofossils in the culture layer (graphics: S.A. Christensen/S.N. Mehlsen).

prøveudtagningen var bevidst rettet mod at inkludere flere forskellige anlægstyper, for at få et bedre helhedsindtryk af lokalitetens ressourceanvendelse og for at se, hvordan det arkæobotaniske materiale kunne anvendes til tolkninger af de enkelte arkæologiske kontekster og deres interne relationer. Det har resulteret i øget forståelse af dyrkning- og opbevaringsstrategier.

Oplagret korn i hustomt

Generelt er lokalitetens hustomter relativt fattige på makrofossiler. En undtagelse er midtsulehuset K16, som blev fundet i den sydlige del af K17's formodede aktivitetsområde. Hustomten repræsenterer enten østenden af et dårligt bevaret toskibet langhus eller en mindre bygning med et enkelt centralt tagstolpehul, vægforløb i nord, syd og øst samt en mere eller mindre åben gavl mod vest. Denne åbning i vest kan tolkes som en indgang. På trods af den

lave mængde arkæobotanisk materiale i husets stolpehuller var K16 alligevel huset med den højeste koncentration af makrofossiler på Revsinggård II, fordi der i konstruktionens vestlige ende blev udgravet et mindre kulturlag, der indeholdt en stor mængde af forkullede kornkerner. ¹⁴C-dateringerne er foretaget på tre dateringer fra kulturlaget og tre fra hustomten, hvilket viser mere præcist, at kulturlaget kan relateres til konstruktionen, som stammer fra et tidspunkt i perioden 2200–1900 f.Kr.

Den beskedne mængde forkullede korn og frø i hustomtens stolpehuller kan repræsentere enkelte rester efter dagligdagsaktiviteter i selve huset. Det er også muligt, at makrofossilerne ikke nødvendigvis repræsenterer aktiviteter, der er foregået inde i huset, men i stedet repræsenterer en form for levn fra andre aktiviteter på lokaliteten. Det er dermed vigtigt at se samlet på alle prøver, der er udtaget fra huset, for at kunne få en fornemmelse af husets funktion. Den store mængde af nøgen

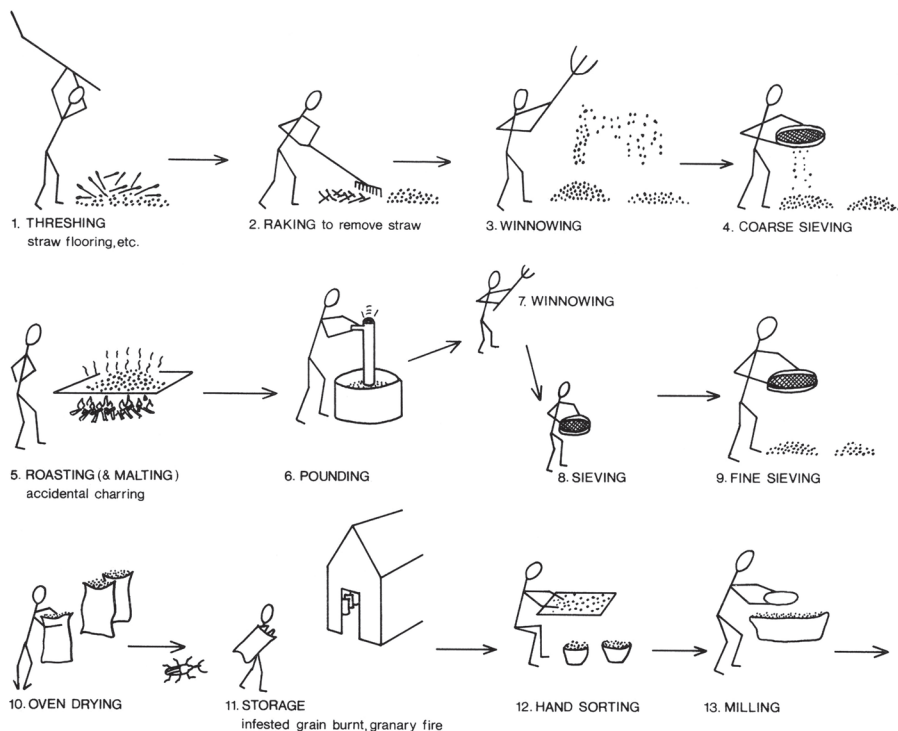

Fig. 5. Illustration af processerne ved kornforarbejdning, som kan efterlade arkæologiske spor. I langt de fleste tilfælde vil disse levn være bevaret grundet forkulning.

Fig. 5. Illustration of the processes of grain preparation that may leave archaeological traces. In most instances, these grains have been preserved because they have been charred (RENFREW/BAHN 1994, 235).

byg (*Hordeum vulgare* var. *nudum*) med kun et meget lille indslag af ukrudtsfrø, aksled og avnbaser i kulturlaget viser, at der muligvis har været oplagret en tærsket og rensed nøgen bygafgrøde i umiddelbar nærhed af dette område, som muligvis kan være i husets indgangsparti (se den arkæologiske tolkning foroven). Kulturlagets placering og udbredelse kan formentligt relateres til manglen på stolpehuller i den vestlige gavlf af huset. Det kunne tænkes,

at der har været en større indgang til hus-tomten, hvor en dør ikke ville have efterladt bevarede konstruktionsmæssige spor.

Manglen på makrofossiler i K16's stolpehuller antyder, at der enten er tale om en brandtomt, og at der ikke har været oplagret afgrøder eller indsamlede planter mm. i resten af huset, eller at der ikke er tale om en brandtomt. Mængden af trækul i alle prøverne er generelt meget lav, hvilket kunne antyde, at der ikke er tale om en

reel brandtomt. Hvis der ikke er tale om en brandtomt, så er spørgsmålet, hvordan kornet i gruben blev forkullet? En mulighed er, at der slet ikke er tale om en oplagring, men at der i stedet er foregået en aktivitet i huset, hvor nøgen byg er blevet tørret inden oplagringen (se punkt 10 på Fig. 5), og hvor en del af afgrøden således er forkullet ved et uheld. Hvis det sidste er tilfældet, bør bygningen nok snarere tolkes som et funktionshus fremfor en opbevaringslade.

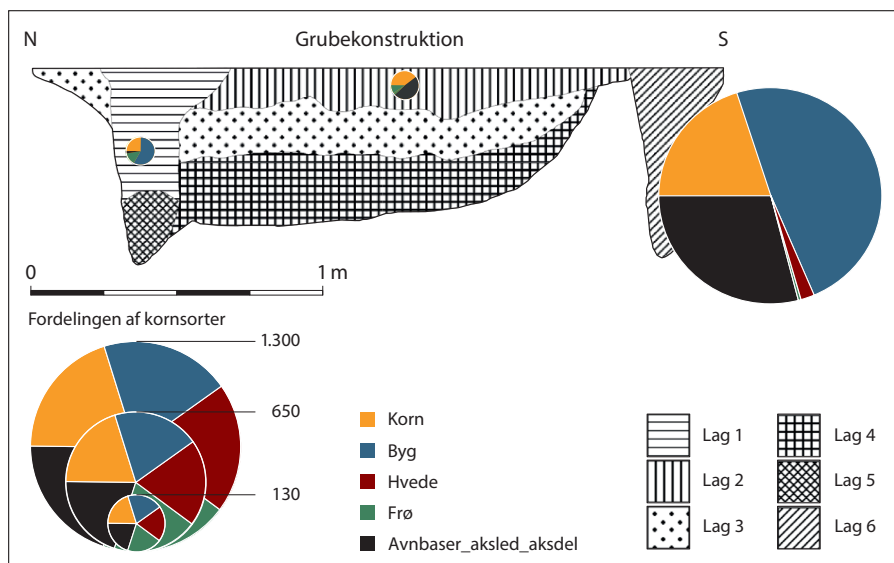
Særligt ved dette fund på Revsinggård II er, at kornet er placeret inde i huset, hvilket er en kontrast til de andre fundne kontekster med korn på lokaliteten. Der findes flere kendte fund fra andre lokaliteter med oplagret korn inde i toskibede huse fra senneolitikum og ældre bronzealder. Et eksempel på et toskibet hus uden forsænkning med et indendørs kornlager i østdelen, er Hus I fra Hemmed Plantage fra overgangen mellem senneolitikum og ældre bronzealder (MØJBJERG et al. 2007). Når der arbejdes med senneolitiske hustomter, er det bedst kendte scenarie, at der findes kornlagre i husets østende og eventuelt i midterrummet, men en stor del af disse formodede korndepoter har sandsynligvis ikke været anbragt i gruber, hvilket muligvis også er tilfældet i K16 (f.eks. ROBINSON 2000; ANDREASEN 2011; JENSEN 2013). Fra Nørregård VIII, der også ligger inden for Museet Sønderskovs ansvarsområde, blev der i et langhus fra ældre bronzealder periode I også fundet en grube inde i huset. Der var muligvis tale om en grube til oplagring og bearbejdning af agern (GRUNDTVAD et al. 2015). Også på udgravningen vest for Revsinggård II (HBV 1412 Revsinggård), blev der fundet husgruber, hvori der tilsyneladende havde været oplagret korn i form af nøgen byg og en mindre mængde hvede (ANDREASEN 2017).

Grundet den lette konstruktion, som K16 repræsenterer, er det muligt, at huset ikke blev anvendt til beboelse, som det ses ved de foregående eksempler med gruber indendørs. Det kan derimod have været en form for opbevaringslade, hvor kornet ikke var gravet ned i en grube, fordi afgrøderne var beskyttet mod naturens kræfter af konstruktionen. Alternativt kan der være tale om et funktionshus i forbindelse med forarbejdningen af afgrøderne.

Grubekonstruktion og lagring af korn

Lidt tættere på og umiddelbart syd for K17 blev der, under et mindre kulturlag, fundet en grube, hvortil to dybe stolpehuller lå placeret i den nord- og sydlige kant af gruben. Stratigrafisk kunne det ses, at stolpehullerne først blev tilføjet til gruben, efter den havde fået det dybeste fyld påført. En kombination af stratigrafi og ¹⁴C-dateringer giver konstruktionen en datering på 2000–1900 f.Kr.

Fordelingen af det arkæobotaniske materiale viser tydeligt, at hovedkoncentrationen af makrofossiler ligger i det sydlige stolpehul (lag 6; Fig. 6). Det øverste lag i gruben (lag 2) og det nordlige stolpehul (lag 1) ligner meget hinanden i forhold til fordelingen af kornsorterne. Ved at se nærmere på denne fordeling i de forskellige lag, ligner lag 6 både lag 1 og 2, dog med en betydelig større mængde korn. Derfor kunne det tænkes, at lag 1 og 2 er forurening fra begivenheden, som lag 6 stammer fra. Prøven er domineret af kerner fra nøgen byg med et mindre indslag af aksled, avnbaser og ukrudtsfrø, og der er derfor formodentlig tale om et kornlager af ikke helt færdigrenset nøgen byg, som har ligget i nærheden af stolpen. Kornet er sandsynligvis endt nede i stolpehullet, da

stolpen blev taget op eller brændt væk. Noget kunne tyde på, at stolpen har været afbrændt grundet det høje trækulsindhold, hvilket også stemmer fint overens med kornets forkulning.

De to nederste lag i gruben (lag 3 og 4) havde stort set ingen makrofossiler, hvilket tyder på, at brugen af den stammer fra perioden, før kornet blev tilknyttet anlægget og afspejler forurening fra andre aktiviteter på lokaliteten. Dette stemmer overens med de stratigrafiske forhold med det nordlige stolpehul.

Det arkæobotaniske materiale kan i denne sammenhæng hjælpe med at forstå stratigrafien af gruben og de forskellige deponeringer, der har fundet sted i løbet af grubens brugsperiode. Gruben ser ud til at

have været fyldt op, inden deponeringen af kornet fandt sted. Hvis der var tale om et lager af nøgen byg, ville det kræve en form for overdækning af korndepotet i form af et muligt to-stolpe anlæg, som stolpehullerne antyder.

Korngruber i aktivitetsområdet

I fire gruber af forskellig størrelse blev der allerede under selve udgravningen opdaget en stor mængde forkullede korn. Der er foretaget tre ^{14}C -dateringer af hver grube, som viser, at de alle skal placeres i senneolitikum. A1063 er dateret til ca. 2200–1900 f.Kr., A990 og A985 er begge dateret til ca. 2100–1800 f.Kr., og

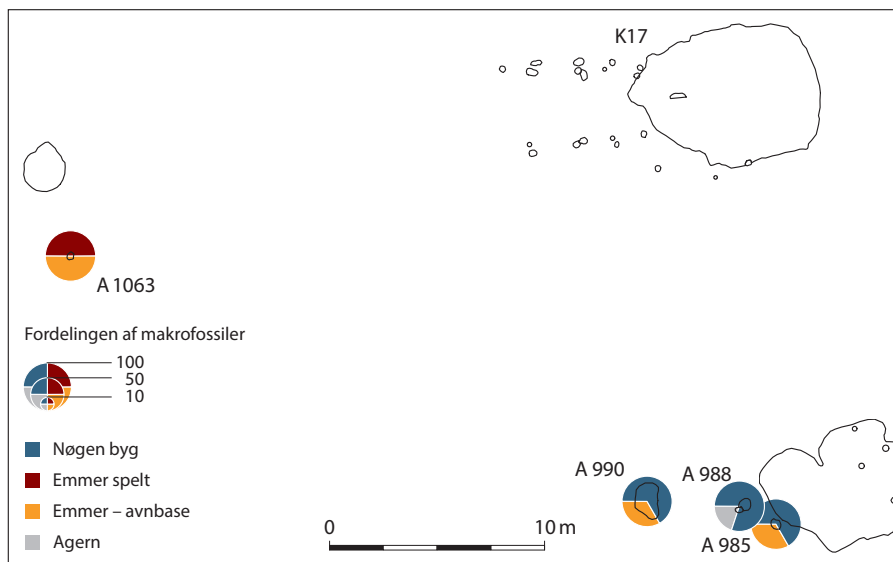

Fig. 7. Korngrubernes placeringer på K17's aktivitetsområde og fordelingerne af makrofossilerne i de enkelte gruber.

Fig. 7. The locations of the »grain pits« and the distribution of the macrofossils (graphics: S. N. Mehlsen).

A 988 er dateret til ca. 2000–1800 f.Kr. ¹⁴C-dateringerne giver dog ikke tilstrækkelige, præcise resultater til, at det kan konstateres, om gruberne har været samtidige med hinanden, men de udelukker heller ikke denne mulighed. Et overlap med den ældste fase af det nærliggende hybridhus K17 er dermed også en mulighed.

De arkæobotaniske analyser viser, at der er tale om tre reelle og rene korngruber, hvor to er domineret af korn: den ene indeholder nøgen byg samt halve og mere fragmenterede agern, mens den anden er domineret af kornkerner fra emmer/spelt samt avnbaser fra emmer. Kornet i disse gruber er generelt bemærkelsesværdigt velsorteret, idet fundene af nøgen byg

rummer meget få aksdele og ukrudtsfrø, mens emmer/spelt-fundet kun indeholder ganske få ukrudtsfrø. Den sidste større grube (A 990) har højst sandsynligt fungeret som kornopbevaring med to separate deponeringer af henholdsvis tærsket, delvist rensede bygafgrøde og hvedeavnbaser.

Der er en tydelig opdeling af korngruberne, hvor det ses, at emmer/spelt er placeret længere mod nordvest i forhold til gruberne med nøgen byg. Gruberne med nøgen byg er placeret ca. 15 m syd for K17, hvor emmer/spelt-korngruben ligger ca. 20 m vest for huset.

Korngruberne repræsenterer flere forskellige fundsituationer. I gruben (A 1063) med emmer/spelt (*Triticum turgidum* ssp.

dicocon/Triticum aestivum ssp. *spelta*) er kornet opbevaret som småaks². Netop ved disse hvedesorter sidder avnerne godt fast og vil ikke falde af ved almindelig tærskning. Etnografiske undersøgelser af traditionel korndyrkning har påvist, at de dækkede hvedesorter, som inkluderer emmer, spelt og enkorn, ofte vil oplagres som småaks i fugtige geografiske områder som Danmark, da de således er mere modstandsdygtige overfor råd og svamp (HILLMAN 1984 a; 1984 b). Dette kan være årsagen til, at der i denne korngrube findes et stort set lige antal af avnbaser og hvedekerner. Der ser dermed ud til at være tale om en emmerafgrøde, der har været lagret som småaks. De samme studier viser, at nøgen byg generelt bliver oplagret i tærsket og delvist rensset tilstand (HILLMAN 1984 a; 1984 b), hvilket også synes at være tilfældet på Revsingård II.

Nøgen byggen (*Hordeum vulgare* var. *nudum*) er antageligt hovedafgrøden på Revsingård II, da den er klart dominerende i de øvrige gruber, men makrofossilerne i grube A1063 viser, at også emmer/spelt har været en dyrket afgrøde med en vis betydning. Generelt i det sydsandinaviske område er der en klar tendens til, at både hvede og byg er vigtige afgrøder. Dette kan tyde på, at man i senneolitikum begynder at satse på et mere alsidigt agerbrug, hvor der bliver dyrket flere forskellige afgrøder end tidligere, og det ser ligeledes ud til, at der på de fleste lokaliteter blev dyrket flere forskellige kornsorter samtidigt. Dette er en afgørende faktor, da det mindsker

risikoen for, at høsten svigter fuldstændigt. Iblandt nøgen byggen fandtes der halve og mere fragmenterede forkullede agern (*Quercus* sp.) i en af korngruberne. Det er muligt, at agern var opbevaret i korngruben i en anden beholder, som ikke er bevaret, eller det kan være deponeret på forskellige tidspunkter. Indsamling fra naturen har dermed også været en anvendt ressource på lokaliteten, men det må formodes, at der var tale om et supplement til afgrøderne (JENSEN 2008).

Disse korngruber er tolket som en del af aktivitetsområdet i periferien omkring K17. I senneolitikum ses korngruber både inde i og uden for husene. Flere danske fund fra perioden af udendørs korngruber, hvor der tilsyneladende ikke har været nogen beskyttende beholder, har affødt en diskussion omkring disse grubers mulige funktion som kornoplagringsgruber (MØJBJERG et al. 2007; HENRIKSEN 2000, 8–9; BORUP 2018, 113). Her stillede man sig kritisk overfor ideen om udendørs kornopbevaring i jordgruber og påpegede, at kornet heri ville udsættes for fugt og være meget eksponeret i forhold til dyr, der kunne grave sig ned til fødelageret. En udendørs opbevaring i en eller anden form for beskyttende beholder udgør naturligvis en anden opbevaringssituation. Det er dog de færreste situationer, hvor spor efter opbevaringsbeholdere er bevaret. Forsøg i England har dog vist, at kornet opbevares optimalt nede i gruberne, hvis der har været et låg af ler for at holde kornet tørt og beskyttet (REYNOLDS 1974, 118–131).

² Med småaks menes der, at hveden ikke er helt færdigtærsket inden opbevaring. Kornkerne bliver dermed siddende i avnbaserne på stråene. Den sidste tærskningsproces med ef-

terfølgende finrensning af hveden finder først sted lige før, det skal anvendes til føde. Et andet billede tegner sig for henholdsvis byggen og rugen, hvor kernerne er fjernet fra aksene.

Aktivitetssområdet omkring K17 er dermed stort og illustrerer, hvor meget feltet skal udvides omkring selve hustomterne for at få et helhedsbillede. Der findes flere tolkningsmuligheder for, hvorfor kornet blev opbevaret langt væk fra selve huskonstruktionerne, især da hustomterne selv generelt var fattige på kornfund. En simpel grund kunne være, at man ikke har haft plads i selve huset eller i nærmeste omgivelser. Det kan også være af sikkerhedsmæssige årsager, hvis huset skulle brænde ned, så fødegrundlaget og såsæden ikke gik tabt. Der er også en vis risiko for, at kornlagre kan selvantænde, hvilket kan være årsagen til, at de større kornmængder skulle anbringes langt væk fra beboelseshusene. Derudover kan det ikke udelukkes, at kornet er gemt væk fra husene for at undgå plyndringer af de værdifulde kornlagre.

Spør efter kornrensning

I en prøve udtaget fra et stolpehul, blev en usædvanlig stor mængde avnbaser fundet. ¹⁴C-dateringer viser, at prøven mest sandsynligt bør dateres lige omkring overgangen mellem senneolitikum og bronzealderen, ca. 1750–1600 f.Kr. På baggrund af det makrofossile materiale er stolpehullet nu tolket som værende en del af et mindre læhegn.

Makrofossilerne udgøres hovedsageligt af henholdsvis ukrudtsfrø og især avnbaser fra emmer, mens kun en lille del udgøres af kornkerner (Fig. 8).

Sammensætningen af mange avnbaser, en forholdsvis stor andel af ukrudtsfrø og kun få kornkerner samt den store diversitet i ukrudtsfrø peger i retning af, at der er tale om affald fra de kornrensningsprocesser, der normalt foregår

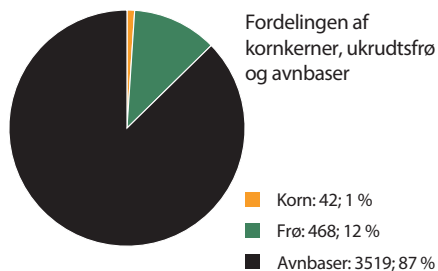

Fig. 8. Fordelingen af kornkerner, ukrudtsfrø og avnbaser i stolpehul fra muligt læhegn.

Fig. 8. The distribution of grains, seeds from weeds, and glume bases from emmer and spelt wheat in a posthole from a possible windbreak (graphics: S.N. Mehlsen).

mellem oplagring af hveden som småaks, og indtil kornet bliver brugt i madlavningen. Det er i løbet af disse trin, at hovedparten af avnbaserne og ukrudtsfrøene ved de dækkede hvedesorter bliver frasorteret ved sigtning/kastning og håndrensning (HILLMAN 1984 a; VIKLUND 1998). Affaldsprodukterne fra både hvede og byg kan bruges som dyrefoder eller nødkost, som foreslået af Hillman (1984 a, 5–6), eller eventuelt som strøelse eller puddefyld (ROBINSON 2000), og det vil derfor ofte blive oplagret til senere brug.

Den øgede mængde ukrudtsfrø, der antydes i prøven, passer godt ind i den generelle udvikling i perioden, hvor der sker en svag stigning af ukrudtsmængden i kornet fra begyndelsen af bronzealderen, men særligt i yngre bronzealder og ældre jernalder (ROBINSON 2003; JENSEN/ANDREASEN 2011).

Der er flere mulige tolkninger af prøven i forhold til konteksten. Der er ingen tvivl om, at fundet repræsenterer en rest fra kornrensning af emmer, men

spørgsmålet er, hvordan denne rest er havnet i dette stolpehul? En mulighed er, at resten blev oplagret i umiddelbar nærhed af stolpehullet/hegnet til senere brug – til eksempel gulvstrøelse eller foder. Dette forudsætter, at der har været en eller anden form for overdækning over lageret. En anden mulighed kunne være, at der blot er tale om deponeret affald, som tilfældigvis er anbragt op ad hegnet. Hvis der er tale om et hegn, er det ret usædvanligt, at der er store mængder makrofossiler bevaret i denne form for kontekst. Det skyldes, at der sjældent er ild og dermed sjældent mulighed for forkulning i forbindelse med hegn, samtidig med at der sjældent bliver udtaget prøver fra lignende kontekster. Hvis der derimod er tale om et læhegn, kan dette have spillet en rolle i kornrensningssprocessen. Avnbaserne kan i processen have pakket sig op imod en af stolperne, hvor de derefter ville have endt i stolpehullet, da læhegnet gik ud af brug. Forkulningen af avnbaserne kunne have fundet sted inden deponering, men det kunne også tænkes, at det er blevet forkullet, hvis hegnet var brændt af.

Vedanalyser

Udover makrofossilanalyserne blev der også udført en mindre vedanatometisk analyse på tre kogestensgruber fra pladsen, hvor to blev dateret til yngre bronzealder, mens en blev dateret til senneolitikum periode I. Analysen viste, at arterne eg, hassel og ask var til stede i gruberne fra begge perioder. Ask var dominerende i prøven fra senneolitikum, og eg dominerede prøverne fra yngre bronzealder. Birk er kun repræsenteret i prøven fra senneolitikum, og el blev kun

fundet i en af prøverne fra bronzealderen (SALVIG 2022, 7). Det er ikke muligt at konkludere noget med sikkerhed på baggrund af disse analyser, men de bidrager til at forstå hvilke træsorter, der har været anvendt til brændsel, og hvordan landskabet udformede sig og blev udnyttet på lokaliteten i disse perioder. Kombinationen af disse analyser og de arkæobotaniske analyser viser dermed, at der ikke hersker tvivl om, at eg og hassel også blev udnyttet i senneolitikum, både i form af selve veddet og indsamlingen af dets nødder.

Makrofossiler som kilde til datidens dagligdag

Udgravningens resultater tyder på, at det ikke var en rig eller elitær gruppe af mennesker, der beboede arealet. De ville have tilhørt »den brede offentlighed«, hvor de ville have brugt deres tid på at få hverdagen til at hænge sammen, uden nødvendigvis at deltage i større politiske magtspil. Dette antyder materialets hverdagsagtige og lokale karakter, hvilket dog ikke gør fundene mindre vigtige, når det kommer til at forstå fortidens samfund og størstedelen af den tilhørende befolkning (VANDKILDE 2007, 14–15; BRINK 2013, 434). Resultaterne har tilsammen givet et indblik i den dagligdag, som lokalitetens beboere havde.

Hustomterne repræsenterer menneskenes hjem, som må have været en stor del af deres liv. Konceptet »hjem« kan betyde mange forskellige ting (SOMERVILLE 1992, 532–533), men det kan forklares som et sted, hvor nogen »føler sig hjemme«. Dette kan ses i det arkæologiske materiale, hvor der er tydelige tegn på, at en gruppe af mennesker har beboet

en plads i længere tid og efterladt spor af deres dagligdag. Her er Revsinggård II et godt eksempel med robuste og sommetider flerfasede huse og spor efter dyrkede afgrøder.

Analysen af de fundne planterester på Revsinggård II har givet et indblik i planteøkonomien samt viden om afgrødehåndtering i perioden. De identificerede makrofossiler efterlader ingen tvivl om, at det er nøgen byg, der antageligt er den primært dyrkede afgrøde på Revsinggård II, med supplement hvedesorten emmer. Der sker et skifte i agerbruget ved overgangen til senneolitikum i det Sydskandinaviske område, hvor agerbruget i stigende grad bliver mere alsidigt med dyrkning af flere afgrøder på samme tid. I de fleste tilfælde ser det ud til, at der både blev dyrket nøgen byg og den ene eller anden hvedesort. Denne alsidighed kunne tyde på, at agerbrugets betydning blev større i forhold til dyreholdet og måske særligt i forhold til udnyttelsen af de naturlige ressourcer. Samtidig spredte man risikoen for fejlslagen høst og fik dermed et mere stabilt fødegrundlag. Flere undersøgelser indikerer desuden, at de enkelte afgrøder har været dyrket som separate afgrøder, muligvis i en eller anden form for rotationsdyrkning (MØJBJERG et al. 2007). Den lave ukrudtsmængde, som ses i korngruberne fra Revsinggård II, er typisk for det neolitiske og til dels ældre bronzealderlige materiale fra det sydskandinaviske område (ANDREASEN 2009).

Den senneolitiske udnyttelse af planteressourcerne var efter al sandsynlighed overvejende baseret på korndyrkning, men indsamlede planter kan dog også have spillet en vis rolle i økonomien (ANDREASEN 2009). Dette kan ses på eksemplet af de indsamlede agern fra en af korngruberne på pladsen.

Revsinggård II viser også flere aspekter af den senneolitiske og ældre bronzealderlige afgrødehåndtering i forhold til forskellige opbevaringsmuligheder i og uden for konstruktionerne, samt nogle af de affaldsprodukter, der fremkommer ved en kornrensning. Resultaterne afspejler fint den eksisterende regionale viden og viser, hvor mange detaljer en god prøvestrategi kan bidrage med.

Den brede prøveudtagningsstrategi på udgravningen har givet et større indblik i størrelsen på aktivitetsområderne omkring hustomterne. Derudover har det været muligt at udforske tre forskellige former for kornopbevaring: nedgravede gruber, et mindre to-stolpe anlæg og en opbevaringslade/funktionshus. Det store aktivitetsområde viser også nødvendigheden af at afdække store flader rundt om de påviste konstruktioner fra forundersøgelser, især når der er tale om pladser fra senneolitikum og bronzealder. Konteksterne med korn vil dermed ofte kun blive fundet, hvis der er fokus på disse større områder, både i form af udgravning, prøveudtagning og prioritering til ¹⁴C-datering.

Efterskrift

De arkæobotaniske perspektiver er baseret på rapporten, som er blevet genereret i forbindelse med den arkæobotaniske analyse af Revsinggård II (MEHLSSEN 2022). ¹⁴C-dateringer stammer fra ¹⁴C-rapporten om pladsen (KANSTRUP 2022). Yderligere data om lokaliteten fremgår i den tilknyttede beretning (CHRISTENSEN in press). Stor tak til Marianne Høyem Andreasen, Afdeling for Konservering og Naturvidenskab, Moesgaard Museum og Martin Egelund Poulsen, Museet Sønderkov, for faglig assistance.

Tab. 1. ^{14}C tabel.
Table 1. ^{14}C table.

AAR	A-nr. Kontekst	Name	Material	Yield	^{14}C Age	^{14}C yr. B	Calibrated Age (1σ)	Calibrated Age (2σ)
33995	A398 K1	P8	Grain	49,0	3048	44	1390 BC (29.1 %) 1335 BC 1322 BC (34.5 %) 1258 BC 1243 BC (4.6 %) 1232 BC	1420 BC (93.8 %) 1197 BC 1170 BC (0.7 %) 1164 BC 1141 BC (1.0 %) 1132 BC
33996	A379 K1	P11	Grain	62,1	3626	36	2034 BC (68.3 %) 1933 BC	2132 BC (12.1 %) 2085 BC 2051 BC (83.4 %) 1889 BC
33997	A394 K1	P12	Grain	47,4	3024	25	1371 BC (11.9 %) 1354 BC 1298 BC (35.6 %) 1253 BC 1250 BC (20.7 %) 1223 BC	1390 BC (23.7 %) 1336 BC 1321 BC (70.9 %) 1199 BC 1168 BC (0.2 %) 1166 BC 1139 BC (0.6 %) 1134 BC
34002	A257 K4	P25	Charcoal	67,4	3398	40	1741 BC (20.1 %) 1709 BC 1699 BC (48.2 %) 1625 BC	1872 BC (4.6 %) 1845 BC 1816 BC (1.2 %) 1802 BC 1774 BC (85.5 %) 1601 BC 1584 BC (2.8 %) 1559 BC 1556 BC (1.3 %) 1544 BC
34003	A257 K4	P26	Charcoal	43,5	3414	34	1746 BC (53.9 %) 1666 BC 1656 BC (14.3 %) 1632 BC	1872 BC (7.2 %) 1845 BC 1818 BC (2.2 %) 1801 BC 1775 BC (86.1 %) 1617 BC
34004	A260 K4	P28	Charcoal	52,7	3679	37	2136 BC (37.3 %) 2075 BC 2066 BC (25.0 %) 2022 BC 1993 BC (6.0 %) 1982 BC	2195 BC (4.5 %) 2173 BC 2145 BC (90.9 %) 1949 BC
34005	A566 K4	P32	Grain	55,8	3360	35	1732 BC (6.6 %) 1719 BC 1689 BC (53.9 %) 1611 BC 1574 BC (5.5 %) 1563 BC 1552 BC (2.3 %) 1547 BC	1740 BC (11.9 %) 1710 BC 1698 BC (83.5 %) 1534 BC

Tab. 1, fortsættelse. ¹⁴C tabel.
Table 1, continued. ¹⁴C table.

AAR	A-nr. Kontekst	Name	Material	Yield	¹⁴ C Age	¹⁴ C yr. B	Calibrated Age (1σ)	Calibrated Age (2σ)
34007	A517 K5	P38	Charcoal	57,9	2498	32	765 BC (10.1 %) 743 BC 691 BC (12.5 %) 664 BC 646 BC (45.6 %) 548 BC	777 BC (95.0 %) 514 BC 496 BC (0.4 %) 490 BC
34008	A511 K5	P40	Charcoal	59,0	2494	36	765 BC (11.9 %) 736 BC 694 BC (12.9 %) 663 BC 649 BC (43.5 %) 546 BC	777 BC (95.3 %) 477 BC 431 BC (0.2 %) 429 BC
34009	A512 K5	P42	Charcoal	53,3	2504	32	769 BC (11.4 %) 746 BC 689 BC (12.5 %) 664 BC 645 BC (40.6 %) 562 BC 559 BC (3.8 %) 550 BC	785 BC (0.1 %) 784 BC 779 BC (94.2 %) 538 BC 530 BC (1.2 %) 517 BC
34010	A716 K6	P49	Charcoal	51,2	3784	54	2295 BC (65.2 %) 2135 BC 2077 BC (3.1 %) 2065 BC	2451 BC (2.5 %) 2420 BC 2406 BC (3.3 %) 2376 BC 2351 BC (77.9 %) 2109 BC 2104 BC (11.8 %) 2035 BC
34011	A717 K6	P50	Charcoal	56,6	3713	34	2193 BC (8.7 %) 2178 BC 2143 BC (17.2 %) 2115 BC 2098 BC (42.3 %) 2036 BC	2203 BC (93.1 %) 2019 BC 1995 BC (2.3 %) 1980 BC
34012	A531 K6	P55	Grain	62,7	4094	39	2846 BC (14.8 %) 2811 BC 2743 BC (4.4 %) 2730 BC 2694 BC (2.2 %) 2687 BC 2675 BC (46.8 %) 2574 BC	2867 BC (20.5 %) 2801 BC 2775 BC (12.1 %) 2713 BC 2708 BC (56.5 %) 2566 BC 2530 BC (6.4 %) 2495 BC
34013	A705 K6	P59	Charcoal	32,9	3702	33	2139 BC (19.6 %) 2109 BC 2106 BC (48.6 %) 2034 BC	2200 BC (12.2 %) 2159 BC 2153 BC (79.2 %) 2016 BC 1997 BC (4.0 %) 1978 BC

Tab. 1, fortsættelse. ^{14}C tabel.
Table 1, continued. ^{14}C table.

AAR	A-nr. Kontekst	Name	Material	Yield	^{14}C Age	^{14}C yr. B	Calibrated Age (1σ)	Calibrated Age (2σ)
34014	A530 K6	P60	Grain	55,7	3695	39	2188 BC (1.2%) 2185 BC 2140 BC (67.1%) 2028 BC	2200 BC (10.9%) 2158 BC 2153 BC (75.3%) 2007 BC 2003 BC (9.2%) 1959 BC
34018	A660 K9	P88	Charcoal	56,6	3688	34	2136 BC (43.0%) 2071 BC 2069 BC (25.3%) 2030 BC	2197 BC (6.4%) 2169 BC 2147 BC (78.8%) 2007 BC 2003 BC (10.3%) 1959 BC
34019	A683 K9	P89	Charcoal	44,8	3641	34	2115 BC (8.3%) 2098 BC 2036 BC (60.0%) 1949 BC	2135 BC (20.0%) 2079 BC 2062 BC (73.6%) 1916 BC 1914 BC (0.2%) 1912 BC 1910 BC (1.6%) 1899 BC
34020	A686 K9	P91	Charcoal	40,7	3579	33	2009 BC (3.9%) 2002 BC 1972 BC (5.5%) 1961 BC 1960 BC (58.8%) 1887 BC	2029 BC (88.4%) 1876 BC 1842 BC (4.6%) 1822 BC 1795 BC (2.5%) 1778 BC
34021	A668 K9	P92	Charcoal	52,5	3641	33	2114 BC (7.3%) 2100 BC 2036 BC (60.9%) 1949 BC	2135 BC (19.8%) 2079 BC 2062 BC (74.1%) 1919 BC 1914 BC (0.1%) 1913 BC 1910 BC (1.4%) 1899 BC
34027	A978 K16	P136	Charcoal	62,0	3644	50	2130 BC (17.5%) 2088 BC 2044 BC (50.8%) 1942 BC	2192 BC (1.6%) 2178 BC 2142 BC (93.9%) 1888 BC
34028	A979 K16	P137	Charcoal	55,7	3688	39	2138 BC (66.5%) 2027 BC 1990 BC (1.8%) 1986 BC	2198 BC (8.0%) 2165 BC 2149 BC (87.5%) 1953 BC
34029	A1168 K16	P138	Charcoal	54,9	3713	44	2195 BC (10.3%) 2174 BC 2144 BC (18.4%) 2109 BC 2106 BC (39.6%) 2034 BC	2279 BC (3.1%) 2253 BC 2207 BC (86.6%) 2007 BC 2003 BC (5.8%) 1959 BC

Tab. 1, fortsættelse. ¹⁴C tabel.
Table 1, continued. ¹⁴C table.

AAR	A-nr. Kontekst	Name	Material	Yield	¹⁴ C Age	¹⁴ C yr. B	Calibrated Age (1σ)	Calibrated Age (2σ)
34030	A982 K16	P140	Grain	70,4	3676	31	2134 BC (37.7%) 2081 BC 2060 BC (23.7%) 2022 BC 1994 BC (6.9%) 1982 BC	2190 BC (1.6%) 2181 BC 2142 BC (93.9%) 1955 BC
34052	A913 K17	P178	Grain	55,8	3682	40	2136 BC (64.2%) 2025 BC 1992 BC (4.1%) 1983 BC	2198 BC (6.5%) 2167 BC 2148 BC (88.9%) 1948 BC
34053	A1039 K17	P184	Grain	67,1	3404	64	1869 BC (5.7%) 1848 BC 1771 BC (62.6%) 1614 BC	1880 BC (9.6%) 1836 BC 1829 BC (85.8%) 1534 BC
34054	A1185 K17	P191	Grain	51,0	3648	33	2119 BC (13.1%) 2096 BC 2038 BC (55.2%) 1955 BC	2137 BC (95.4%) 1928 BC
34055	A1179 K17	P194	Charcoal	63,2	3522	69	1935 BC (68.3%) 1749 BC	2033 BC (94.4%) 1669 BC 1654 BC (1.1%) 1637 BC
34056	A913 K17	P202	Grain	46,9	3635	37	2114 BC (6.3%) 2099 BC 2036 BC (61.9%) 1942 BC	2134 BC (17.2%) 2081 BC 2060 BC (78.3%) 1893 BC
34057	A1188 K17	P213	Charcoal	56,2	3533	38	1929 BC (33.0%) 1872 BC 1846 BC (18.7%) 1816 BC 1803 BC (16.6%) 1774 BC	2008 BC (0.7%) 2002 BC 1971 BC (0.5%) 1966 BC 1959 BC (94.3%) 1745 BC
34035	A1063 Korngrube	P148A	Grain	57,5	3689	32	2136 BC (42.9%) 2074 BC 2069 BC (25.4%) 2030 BC	2197 BC (6.2%) 2169 BC 2147 BC (80.9%) 2009 BC 2002 BC (7.9%) 1972 BC 1966 BC (0.4%) 1962 BC
34036	A1063 Korngrube	P148B	Grain	63,5	3672	35	2134 BC (34.2%) 2081 BC 2061 BC (24.4%) 2018 BC 1996 BC (9.6%) 1979 BC	2193 BC (2.3%) 2178 BC 2143 BC (93.2%) 1947 BC
34037	A1063 Korngrube	P148C	Grain	55,6	3631	30	2032 BC (68.3%) 1945 BC	2130 BC (11.6%) 2089 BC 2044 BC (83.8%) 1896 BC

Tab. 1, fortsættelse. ^{14}C tabel.
Table 1, continued. ^{14}C table.

AAR	A-nr. Kontekst	Name	Material	Yield	^{14}C Age	^{14}C yr. B	Calibrated Age (1 σ)	Calibrated Age (2 σ)
34042	A985 Korngrube	P159 A	Grain	56,3	3584	35	2011 BC (6.0%) 2001 BC 1974 BC (62.2%) 1890 BC	2033 BC (89.0%) 1875 BC 1843 BC (4.1%) 1821 BC 1796 BC (2.4%) 1778 BC
34043	A985 Korngrube	P159 B	Grain	52,4	3633	36	2112 BC (4.7%) 2101 BC 2035 BC (63.6%) 1941 BC	2133 BC (15.6%) 2083 BC 2057 BC (79.8%) 1893 BC
34044	A985 Korngrube	P159 C	Grain	66,3	3558	33	1951 BC (56.9%) 1878 BC 1840 BC (8.2%) 1825 BC 1789 BC (3.1%) 1782 BC	2019 BC (5.1%) 1996 BC 1979 BC (66.7%) 1870 BC 1848 BC (23.7%) 1772 BC
34045	A988 Korngrube	P164 A	Grain	36,3	3608	30	2023 BC (23.2%) 1993 BC 1982 BC (45.1%) 1925 BC	2113 BC (1.8%) 2099 BC 2036 BC (93.7%) 1885 BC
34046	A988 Korngrube	P164 B	Grain	61,7	3545	37	1943 BC (44.2%) 1875 BC 1843 BC (13.6%) 1820 BC 1797 BC (10.5%) 1777 BC	2014 BC (2.6%) 1998 BC 1977 BC (54.8%) 1861 BC 1856 BC (37.0%) 1766 BC 1758 BC (1.1%) 1749 BC
34047	A988 Korngrube	P164 C	Grain	65,7	3642	42	2124 BC (13.8%) 2094 BC 2039 BC (54.4%) 1945 BC	2136 BC (95.4%) 1897 BC
34031	A990 Korngrube	P141	Grain	60,2	3595	48	2024 BC (15.9%) 1993 BC 1983 BC (52.4%) 1888 BC	2132 BC (6.3%) 2085 BC 2050 BC (80.6%) 1871 BC 1846 BC (4.9%) 1814 BC 1804 BC (3.7%) 1774 BC
34032	A990 Korngrube	P142	Grain	60,3	3635	35	2112 BC (5.3%) 2100 BC 2035 BC (63.0%) 1944 BC	2133 BC (16.4%) 2083 BC 2057 BC (79.1%) 1894 BC
34033	A990 Korngrube	P144	Grain	59,8	3613	32	2026 BC (26.3%) 1991 BC 1984 BC (41.9%) 1929 BC	2121 BC (4.3%) 2095 BC 2038 BC (91.1%) 1886 BC

Tab. 1, fortsættelse. ¹⁴C tabel.
Table 1, continued. ¹⁴C table.

AAR	A-nr. Kontekst	Name	Material	Yield	¹⁴ C Age	¹⁴ C yr. B	Calibrated Age (1σ)	Calibrated Age (2σ)
34048	A923, lag 2 Grube-konstruktion	P171	Grain	58,0	3675	34	2134 BC (36.2%) 2080 BC 2061 BC (24.3%) 2020 BC 1994 BC (7.8%) 1980 BC	2192 BC (2.4%) 2178 BC 2143 BC (93.0%) 1950 BC
34049	A923, lag 3 Grube-konstruktion	P172	Grain	60,4	3536	50	1940 BC (33.6%) 1871 BC 1847 BC (34.7%) 1773 BC	2021 BC (4.0%) 1994 BC 1981 BC (90.7%) 1741 BC 1708 BC (0.7%) 1701 BC
34050	A1174 Grube-konstruktion	P174	Grain	67,2	3667	32	2133 BC (32.5%) 2084 BC 2054 BC (23.3%) 2015 BC 1998 BC (12.4%) 1977 BC	2187 BC (0.4%) 2185 BC 2141 BC (95.1%) 1946 BC
34051	A1175 Grube-konstruktion	P175	Grain	61,1	3621	33	2029 BC (68.3%) 1937 BC	2128 BC (8.1%) 2090 BC 2042 BC (87.3%) 1889 BC
34038	A940 Avnbaser	P150 A	Grain	59,5	3370	45	1738 BC (12.4%) 1713 BC 1695 BC (49.8%) 1611 BC 1574 BC (4.3%) 1563 BC 1552 BC (1.8%) 1547 BC	1863 BC (0.9%) 1854 BC 1767 BC (1.0%) 1756 BC 1751 BC (93.1%) 1531 BC 1524 BC (0.4%) 1519 BC
34039	A940 Avnbaser	P150 B	Grain	24,8	3431	32	1868 BC (9.4%) 1849 BC 1770 BC (56.2%) 1686 BC 1650 BC (2.7%) 1644 BC	1875 BC (13.3%) 1842 BC 1821 BC (5.9%) 1796 BC 1778 BC (76.3%) 1625 BC
34040	A940 Avnbaser	P150 C	Plant charred	63,2	3392	42	1741 BC (18.8%) 1709 BC 1699 BC (49.4%) 1621 BC	1871 BC (3.8%) 1846 BC 1773 BC (83.9%) 1597 BC 1593 BC (7.7%) 1540 BC

Litteratur

- Andreasen 2009: M. H. Andreasen, Agerbruget i enkeltgravskultur, senneolitikum og ældre bronzealder i Jylland – belyst ud fra plante-makrofossiler. *Kuml* 2009, 9–55.
- Andreasen 2011: M. H. Andreasen, Makrofossilanalyser fra en røse/gravhøj fra sen-neolitikum/ældre bronzealder og en række hustomter fra ældre bronzealder periode II. HBV 1302, Kongehøj I og HBV 1275, Kongehøj II (FHM 4296/670 og 690). Moesgårds Konserverings- og Naturvidenskabelige afdeling 3, 2011.
- Andreasen 2017: M. H. Andreasen, Makrofossilanalyser af to gruber fra et langhus fra senneolitikum/ældre bronzealder periode I. HBV 1412, Revsinggård (FHM 4296/1187). Afdeling for Konservering og Naturvidenskab, Moesgaard Museum 2, 2017.
- Bech/Rasmussen 2018: J.-H. Bech/M. Rasmussen, Thy and the outside world in the Bronze Age: Regional variations in a North Sea perspective. I: J.-H. Bech/B.V. Eriksen/K. Kristiansen (red.), *Bronze Age Settlement and Landuse in Thy, Northwest Denmark*. Vol. I. *Jutland Archaeological Society Publications* 102 (Højbjerg 2018) 25–106.
- Bertelsen 1988: J. B. Bertelsen, FUM 23 Verdens Ende (oktober 1988), Fur sogn, Harre herred, Viborg amt. Stednr. 130202, sbrnr. 122. Udgravningsberetning.
- Boas 2019: N. A. Boas, The house in the Neolithic and Early Bronze Age in Djursland, East Jutland. I: SPARREVOHN et al. 2019 237–261.
- Borup 2018: P. Borup, Østbirk – a strategic settlement at the end of the Neolithic. *Journal of Neolithic Archaeology* 20, 2018, 83–130.
- Brink 2013: K. Brink, Houses and Hierarchies: Economic and Social Relations in the Late Neolithic and Early Bronze Age of Southernmost Scandinavia. *European Journal of Archaeology* 16 (3), 2013, 433–458.
- Christensen in press: S. A. Christensen, HBV 1809 Revsinggård II, Revsing by, Gesten sogn, Andst herred, Ribe amt. Stednr. 190103, sbrnr. 117. Udgravningsberetning.
- Dollar 2013: S. R. Dollar, Hustomter fra senneolitikum og tidligste bronzealder i Vejen kommune. *Arkæologi i Slesvig/Archäologie in Schleswig* 14, 2012, 39–49.
- Fyllingen/Armstrong 2012: H. Fyllingen/N. J. O. Armstrong, Arkeologisk udgravning på Tjora, gnr. 10 bnr. 5,17, og 19. Sola kommune, Rogaland. Sesong 2009 – id. 114908. Oppdragsrapport B 2012/23 B (Stavanger 2012).
- Grundvad et al. 2015: L. Grundvad/M. E. Poulsen/M. H. Andreasen, Et monumentalt midtsulehus ved Nørre Holsted i Sydjylland – Analyse af et langhus fra ældre bronzealder periode I. *Kuml* 2015, 49–75.
- Hansen et al. 2012: A. L. Hansen/M. R. Beck/M. Mikkelsen, VSM 225G Fjordglimt. Ulbjerg sogn, Rinds herred, Viborg Amt. Stednr. 130913 sbrnr. 178, 179, 212, 213, 227, 228, 229, 230. Udgravningsberetning.
- Hansen/Bech 2012: M. R. Hansen/J.-H. Bech, THY5056 Ginnerup, Heltborg sogn, Refs herred, Thisted Amt. Stednr. 110605, sbrnr. 128. Udgravningsberetning.
- Hansen 2019: A. S. Hansen. 437a Tovstrup Huse, Mejrup. I: SPARREVOHN et al. 2019, 230.
- Henriksen 2000: P. S. Henriksen. Agerbruget i senneolitikum og bronzealderen på Djursland. Arkæobotaniske analyser af forkullet materiale fra Hemmed Kirke DJM 2215 (NNU-nr. A6864), Hemmed Plantage DJM 2049 (NNU-nr. A7170), Glesborg DJM 1909 (NNU-nr. 8007) og Selkær DJM 2745 (NNU-nr. 8088). Nationalmuseets Naturvidenskabelige Undersøgelser. NNU Rapport 7, 2000, 1–19.
- Hillman 1984a: G. Hillman, Interpretation of archaeological plant remains: The application of ethnographic models from Turkey. I: W. van Zeist/W. A. Casparie (red.), *Plants and ancient Man* (Rotterdam 1984) 1–41.

- Hillman 1984b: G. Hillman, Traditional husbandry and processing of archaic cereals in recent times: The operation, products and equipment which might feature in Sumerian text. Part I, The Glume Wheats. *Bulletin on Sumerian Agriculture* 1, 1984, 114–152
- Holst et al. 2013: M.K. Holst/M. Rasmussen/K. Kristiansen/J.-H. Beck, Bronze Age 'Herestrats': Ritual, Political, and Domestic Economies in Early Bronze Age Denmark. *Proceedings of the Prehistoric Society* 79, 2013, 265–296.
- Jensen 2008: P.M. Jensen, Agern og korn fra Gilmosevej. En senneolitisk grube med agern og korn fra Gilmosevej (HEM 4086), (FHM 4296/233), Moesgårds Konserverings- og Naturvidenskabelige afdeling 2, 2008.
- Jensen 2012: A. V. Jensen, SBM 1003 Skovgårde del 1, Hørning (Sønder) sogn, Hjelmslev herred, Skanderborg Amt. Sted nr. 160205, sbrnr. 41. Udgravningsberetning.
- Jensen 2013: P.M. Jensen, Arkæobotaniske analyser af fem to-skibede huse fra senneolitikum/ældre bronzealder. Makrofossilanalyse fra TAK 1449, Jasonsminde (FHM 4296/1056). Moesgårds Konserverings- og Naturvidenskabelige afdeling 6, 2013.
- Jensen/Andreasen 2011: P.M. Jensen/M.H. Andreasen, Det levede man af (afsnit om agerbrug). I: M. H. Nielsen/M.B. Lundø/ K.G. Therkelsen (red.), *Fyn i Fortiden – Det levede liv 500 f.Kr.–150 e.Kr.* (Odense 2011) 127–152.
- Johannsen 2017: J.W. Johannsen. Mansion on the Hill – A Monumental Late Neolithic House at Vinge, Zealand, Denmark. *Journal of Neolithic Archaeology* 19, 2017, 1–27.
- Kanstrup 2012: M. Kanstrup. When $\delta^{15}\text{N}$ Values reveal manuring practice. Empirical evidence from fieldwork, charring experiments and archaeobotanical remains. PhD thesis, Science and Technology (Aarhus University).
- Kanstrup 2022: M. Kanstrup. AMS ^{14}C -Dating Centre Report 2623, Inst. for fysik og Astrofysik, Aarhus Universitet (Aarhus 2022).
- Kastholm/Sørensen 2019: O.L. Kastholm/P.Ø. Sørensen, Neolithic and Early Bronze Age two-aisled house sites in the area surrounding Roskilde Fjord. I: SPARREVOHN et al. 2019, 67–80.
- Kristensen 2019: I.K. Kristensen, Two-aisled house sites without sunken floors from Salling, Fur and Fjends. I: SPARREVOHN et al. 2019, 189–202.
- Mehlsen 2022: S.N. Mehlsen. Makrofossilanalyse af fire kornholdige gruber samt en hustomt med vægførløb og et kornholdigt kulturlag fra senneolitikum periode I–II. HBV 1809, Revsinggård II (FHM 4296/3290), Afdeling for Konservering og Naturvidenskab, Moesgaard Museum 39, 2022.
- Mikkelsen 2019: M. Mikkelsen Two-aisled houses from the areas around Viborg and Holstebro. I: SPARREVOHN et al. 2019, 215–236.
- Møjbjerg/Jensen/Mikkelsen 2007: T. Møjbjerg/P.M. Jensen/P.H. Mikkelsen, Enkevej – En boplads med klokkebægerkeramik og korn. *Kuml* 2007, 9–45.
- Nielsen 1998: P.O. Nielsen, De ældste langhuse: Fra toskibede til treskibede huse i Norden. *Bybyggelsehistorisk tidsskrift* 33, 1997, 9–30.
- Nissen 2018: M. Nissen, HAM 5792 Almindgård I, Hjordkær sogn, Rise herred, Aabenraa Amt, Stednr. 220202, sbrnr. 151 Udgravningsberetning nr. 649.
- Poulsen 2009: M.E. Poulsen, De monumentale midtsulehuse fra senneolitikum og tidligste bronzealder i Sydsandinavien. I: T. Brattli (red.), 10. Nordiske bronsedaldersymposium. *Vitark* 6 (Trondheim 2009) 156–168.
- Poulsen 2017: M.E. Poulsen, Bebyggelse og landbrug i overgangsperioden mellem yngre stenalder og ældre bronzealder – betragtninger fra et sydjysk indlandsområde. *By, marsk og geest* 29, 2017, 5–29.
- Poulsen 2021: M.E. Poulsen, Treskibede bulvægshuse og deres vestdanske udbredelse. Om regionalitet og monumentalitet i ældre bronzealder periode II–III. *Arkæologi* i

- Slesvig/Archäologie in Schleswig 18, 2020, 272–288.
- Poulsen et al. 2019: M.E. Poulsen/P. Borup/L. Grundvad, Anvendelsen af den treskibede konstruktion før 1500 f.Kr. i Danmark. *Gefjon* 4, 2019, 8–23.
- Renfrew/Bahn 1994: C. Renfrew/P. Bahn. *Archaeology. Theories, Methods and Practice*, 2. udgave, (London 1994).
- Reynolds 1974: P.J. Reynolds, *Experimental Iron Storage Pits: An Interim report. Proceedings of the Prehistoric Society* 40, 1974, 118–131.
- Rindel 2005: P.O. Rindel, HBV 283 Ågard I, Brørup sogn, Malt herred, Ribe Amt, Stednr. 190301, sbnr. 176. *Fundberetning*.
- Robinson 2000: D.E. Robinson, *Det slesvigske agerbrug i yngre stenalder og bronzealder*. I: L.S. Madsen/O. Madsen (red.), *Det sønderjyske Landbrugs Historie. Sten- og Bronzealder*. Skrifter udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland 81 (Haderslev 2000), 281–298.
- Robinson 2003: D.E. Robinson, *Neolithic and Bronze Age Agriculture in Southern Scandinavia – Recent Archaeobotanical Evidence from Denmark. Environmental Archaeology* 8, 2003, 145–165.
- Runge 2010: M. Runge, *Kildehuse II – gravpladser fra yngre bronzealder og vikingetid i Odense Sydøst*. *Fynske Studier* 23, Forlaget Odense Bys Museer (Odense 2010).
- Runge 2012: M. Runge. *Dannelsen af regionale bebyggelsesmønstre i sen bronzealder og ældre jernalder*. Upubliceret ph.d.-afhandling.
- Salvig 2022: K.H. Salvig, *Vedanatomisk analyse af trækul fra koge-/ildgruber dateret til yngre stenalder og yngre bronzealder*. HBV 1809, Revsinggård II (FHM 4296/3290). Moesgaard Museum, Afdeling for Konservering og Naturvidenskab 24, 2022.
- Sarauw 2006: T. Sarauw, *Bejsebakken. Late Neolithic Houses and Settlement Structure*. *Nordiske Fortidsminder Series C*, 4 (Copenhagen 2006).
- Simonsen 2017: J. Simonsen, *Daily life at the Turn of the Neolithic. A comparative study of longhouses with sunken floors at Resen-gaard and nine other settlements in the Limfjord region, South Scandinavia*. *Jutland Archaeological Society Publications* 98 (Højbjerg 2017).
- Somerville 1992: P. Somerville, *Homelessness and the meaning of home: Rooflessness or rootlessness?* *International Journal of urban and regional Research* 16, 4, 1992, 529–539.
- Sparrevohn et al. 2019: L.R. Sparrevohn/O. T. Kastholm/P.O. Nielsen (red.), *Houses for the Living. Two-aisled houses from the Neolithic and Early Bronze Age in Denmark, Volume 1 – Text*. *Nordiske Fortidsminder* 31:1 (Odense 2019).
- Vandkilde 2007: H. Vandkilde. *Culture and change in Central European prehistory: 6th to 1st millennium BC*. Aarhus University Press (Aarhus 2007).
- Viklund 1998: K. Viklund, *Cereals, Weeds and Crop Processing in Iron Age Sweden*. *Archaeology and Environment* 14. University of Umeå.
- Qvistgaard 2019: S. Qvistgaard. *SJM 383 II Myrtueparken, Hjerting By, Hjerting Sogn, Skast Herred, Ribe Amt, Stednr. 190506, sbnr. 316*. *Udgravningsberetning*.